

Хајдуци у Боки до Морејског рата (1654—1684)

У которским судско-нотарским књигама има значајних података о хајдучима у Боки, настањеним углавном у Перасту и Столиву. Ови подаци, из времена Кандиског рата (1645—69) и времена до Морејског рата (до 1684), не говоре о четовању хајдука на турском подручју, и о њиховим походима у циљу плијена, као што говоре дубровачки извори и управно-политички списи Которског архива, који почињу с годином 1684. Они бацају свјетлост на домаћи живот хајдука, углавном, — на њихов живот последице завршених акција, на њихове међусобне односе и односе према средини, на крвну освету и умир, на откуп и продају робља.

Помињу се 19 хајдучких харамбаша, међу којима један буљубаша и један сердар. То су: Бајо Николић-Пивљанин, буљубаша Драгојло (Лимо?), Лазар Лазарић, сердар Стеван Поповић, Никола Поповић, Мато Његошевић, Јово Сижимић, Грујица Жеравица, Вуко Видаковић, Корсо (Костреш?), Трипко Стеванов Ришњанин, Стеван Паштровић, Радуле Тодоровић, Вукић Цвјетковић, Вуко Ковачевић, Ђуро Исковић, Вуле Батлајић, Вуко Ников и Марко (Милошев?), брат буљубаше Драгојла. Поред харамбаша помиње се још и 18 хајдука, међу којима и једна жена: Гаврило, Милутин Лелековић, Војин Кебелић, Чауш-Баша, Милутин Бркановић, Вујин Бркановић, Живко Терзија, Сава Николић, Јован Чувац (?), Стеван Ивановић, Рајичко Крешков Никшић, Нико Перов, Никола Марков, Вуко Радоњин, Симо Зрњавина, Илија Тобер, Милинко Демпа и Јане Семица.

Од наведених харамбаша и хајдука, на основу дубровачких извора, Антун Вучетић¹⁾ помиње: Баја Пивљанина, Стевана и Николу Поповића, Видаковића, Трипка Ришњанина и Чауш-Башу; а Радован Самарцић²⁾ још и: Лазарића, Његошевића, Жеравицу и Терзића. По перашким изворима помињу се: Пивља-

---

¹⁾ Дубровник за Кандиског рата, Програм гимн. у Дубровнику 1894—5, 1895—6.

²⁾ Сазивање харамбаша, Стварање VIII. 1—2 (Цетиње, 1953); Хајдучке борбе против Турака у XVI и XVII в.; Београд, 1952.

нин, буљубаша (Драгојло). Жеравица. Поповић, Сижимић и Видаковић.⁴⁾

У которским споменицима нијесмо нигдје наишли на име гласовитог харамбаше Лима, који се помиње у споменицима дубровачким, о којему пјева народни пјесник, и којег помиње Његош у „Горском вијенцу“. Не помиње се ни по перашким изворима. А он мора бити ту. Мислимо: Лимо (Лимун, Лимов) мора бити надимак или презиме једног од харамбаша наведених по документима Которског архива. По свој прилици то је буљубаша Драгојло. Дознајемо и ко су војвода Лазарић, Нико Поповић, Жеравица, Мато Његошевић, Ђуро барјактар, Властелине Стево, и још неки јунаци наше народне пјесме. Можда смо на трагу и Костреш-харамбаше.

Познато је да дубровачки извори говоре о бокешким хајдуцима у првим годинама Кандиског рата, већ од 1647. Међутим, у которским споменицима мало има помена о њима до шесетих година, и ако су још 1654 ускочили у већем броју. Зна се да је турско-млетачким миром 1669, Рисан припао Млечима, и да су се хајдуци тада настанили у Рисну и по околним селима; да су Турци, стално узнемиравани од хајдука, којих је тада било око 500 под оружјем, напали Рисан и били потучени; да су поводом тога, да би се одржао мир на граници, хајдуци били пресељени у Истру, јуна 1671, одакле су, незадовољни, били упућени у Задар и Равне Котаре; и најзад, да су се, почетком Морејског рата, и прије, многи вратили у Боку. Из података Которског архива види се да се везе расељених хајдука с Боком, између два поменута рата, нијесу прекидале. За Боку су их везивала њихова стечена имања, куће, породице, близина завичаја, дуговања и друге обавезе.

О животу и четовању бокешких хајдука за Морејског рата, ми ћемо, на основу података које пружају управно-политички списи Которског архива, говорити другом приликом. Овде ћемо се задржати на хајдуцима до Морејског рата, на основу података из судско-нотарских књига которских и књига Которске бискупије. И према архивским књигама, то је један јасно обиљежени период.

I

1. Тришко Стеванов. Помиње се раније од свих харамбаша у једном судском позиву од 29-VII-1654 (XCVII, 10). То је, бесумње, „барјактар Тришко из Рисна“, за којег Вучегић каже да је 1656 заповиједао хајдуцима у нападу на Ђулијану, подручје Дубровачке Републике.

2. Драгојло буљубаша. Био је један од најзнаменитијих харамбаша у Боки. О њему има највише података. Рижетко се помиње именом, већ само титуларно: „харамбаша-бу-

⁴⁾ П. Бутсрац, Госпа од Шкрпјела, Сарајево, 1928; „Улога хајдука у Боки Которској“, Гласник Народног универз. Боке, 1936, бр. 2—3.

љубаша“. Заједно с Лазарићем, буљубаша Драгојло опуномоћио је, 28-II-1659, которског властелина Фрања Бућу да га заступа пред судом у спору с Марком Милошевићем из Доброте (С, 185). Судски позиви од 25-VIII и 27-X-1660 упућени „харамбаша-буљубаша“ односе се, нема збора, на Драгојла (СI, 122). Суд је, 3-XI-1660, изрекао пресуду, у отсуству буљубаше да буљубаша плати 21 реал и 2 лире Ђорђију Роси, заповједнику брода. Ова одлука, изгледа, није могла бити уручена буљубаша ни до 3-III-1662, кад гласник суда извјештава да пресуду није могао уручити буљубаша, јер је отсутан (СII, 156). Драгојла се тиче и опорукa Стевана Кочића из Пераста, писана 12-V-1661, којег је „буљубаша“ смртно ранио нехотице. Стеван му опрашта на смрти и завјештава да буљубаша за то не буде одговоран ни пред судом ни пред осветом; само апелује на буљубашу да материјално помогне његову снаху (СII, 676). Из перашких извора сазнаје се да су буљубаша, харамбаша Лазарић и Жеравица заробили неке Турке, поводом чега је главни (далматински) провидур, кад се налазио под Перастом 1661, дозволио Осман-бегу Ибраимовићу и Баба Хасану, из Херцеговог, да дођу на Острво Госпе од Шкрпјела, ради преговора о откупу поменутих заробљеника.⁴⁾

У спору с Ружом, удовом хајдука Гаврила, буљубаша је, 3-III-1662, опуномоћио которског властелина Вицка Бернардова Драга да га заступа пред судом (СII, 425). Између Ивеле из Рина, настањеног у Богдашићима, и буљубаше с друговима који су учествовали у нападу на Иса Аџалића, Турчина, што је био заробљен од хајдука и пуштен на ријеч Ивеле, водио се спор. Ивела је био осуђен да плати 400 реала откупнине, колико је тражио буљубаша. Том пресудом Ивела је био незадовољан. Опуномоћио је, 5-II-1663, Ивана Фрањова Болицу, настањеног у Млецима, да поднесе апелацију против пресуде изречене у корист буљубаше и Лазарића (СII, 458). Међутим, доцније је посредовао капетан Вицко Мазаревић, који је изјавио пред судом, 18-IV-1663, да је изравнао спор. Хајдуци су били задовољени и дозволили су да Ивела, са сином Савом, може напустити Котор (СIV, 195). У перашким изворима, Ивела се помиње као кнез Кривошија. Ради откупа заробљеника од хајдука, писао је Вицку Мазаревићу, градском капетану Пераста (1660-1).⁵⁾

Буљубаша Драгојло и харамбаша Јово Сижимић, оба из Херцеговине, настањени у Перасту, купили су од Луке Бизанта земљу у Столиву, виноград и ораницу, с једном ороном кућом и једном црквицом. Куповину су потврдили пред судом 14-V-1664. За имање су платили 440 реала, односно 4.840 лира (СIV, 485). У вези с тим, обојица су били позвани на суд, послѣ недељу дана (СIV, 275). Буљубаша је повећао своје имање у Столиву. За

⁴⁾ П. Буторац, Госпа од Шкрпјела, 68.

⁵⁾ Исто, 122.

неку робу, жена Петра Калцета уступила је, 6-X-1664, буљубаши једну земљу у Столиву, која је граничила његовим имањем (CIV, 550). Луција покојног Стевана Куљаче из Пераста и Видо њезин син заложили су, 20-IV-1665, буљубаши Драгојлу за дуг од 200 малих лира, двије дјонице земље у Столиву, изнад извора, које међаше с имањем буљубаше, Луције, Вицка Мазаревића и сиромаша которских. Земљу је предала буљубаши на уживање за годину дана, с обавезом да му дотада плати дуг (CIV, 657). Луција није вратила дуг и земља је остала буљубаши. За другу позајмицу, она му је уступила још један комад земље. Тако је, 13-XII-1666, „поклонила хајдучком харамбаши-буљубаши, настањеном у Столиву“, три комада земље у Столиву, зване Доци, који се налазе изнад извора, а границе с доње стране имањем самог буљубаше, озго земљом Луције, са стране капетана Мазаревића, а с друге стране земљом сиромаша. То чини из разлога што је, прије свога путовања у Млетке, добила од буљубаше „на дар“ 30 реала (300 лира), које је употребила за пут (CV, 913).

Из документа излази да се харамбаша Драгојло настанио у Столиву крајем 1666. Дотада је становао у Перасту. „Харамбаша-буљубаша хајдука, настањен у Перасту“ опуномоћно је, 15-VII-1666, свога ранијег заступника, Вицка Бернардова Драга, которског властелина, да га заступа пред судом у свему, у првом реду у спору с капетаном Луком Марковићем. За идентитет буљубаше јамчио је Божидар Палташић (CV, 691). Мјесец дана доцније, Марковић је позвао буљубашу на суд, али је рочиште било одгођено (CV, 152). Да је ту ријеч о Драгојлу, посвједочава докуменат од 3-XI-1666, којим Иван Бућа, заступник Марковића, позива на суд „заступника буљубаше Драгојла“ Вицка Бернардова Драга (CV, 202). Буљубаша се помиње, 12-V-1668, као помешаш једне земље у Столиву (CVI, 679).

У вези са имањем буљубаше Драгојла у Столиву, а нарочито са црквицом која се налазила на његовој купљеној земљи, од важности је једна молба буљубаше Драгојла и његових другова харамбаша, од октобра 1667, којом, у име 200 православних дуца, херцеговачких хајдука и чланова њихових породица, моле которског бискупа да им дозволи вршење православне службе у цркви „испод села Столива“. Ријеч је, дакле, о црквици коју је буљубаша Драгојло купио са земљом Бизанта. То је црквица св. Василија (Базилија), која се налази испод Горњег Столива, припетог уз брдо Врмац, на некадашњем посједу которске властееоске породице Бизанти. Према њој и извору, може се данас одређити некадашње имање буљубаше Драгојла. Фреске ове црквице, с ликовима источних и западних светаца, с грчким, латинским и српско-ћирилским натписима, које је радио Михаило из Дебра, откривене прије двије године од чланова екипе Српске академије наука, изазвале су доста живо интересо-

вање.) Ова црква била је уступљена хајдуцима за њихову вјерску употребу.

У својој молби, „кнез Стеван Властелиновић, харамбаша Лазо Лазарић, харамбаша Вуко Ковачевић, Стијепо Поповић, буљубаша Драгојло и харамбаша Ђуро Исковић са свим другим хајдуцима из Херцеговине“ износе: како су напустили своје домове и друга непокретна добра, усљед велике тираније турске, како су настањени испод села Столива (у данашњем Доњем Столиву) и како немају своје цркве, траже од бискупа да им се дозволи богослужење у цркви која се налази „испод села Столива“. Обавезују се да ће свештеник бити приказан бискупу; да ће се они покоравати одредбама „апостолске столице и которске бискупије“; и да се неће огријешити о дату изјаву. Молбу су потврдили својим ћирилским потписима: „Игуман калуђер Ђетерион Требинац, кнез Стиепан Властелиновић“. Потврдио је и трећи потписник, Андрија Змајевић, родом Његуш, тада опат манастира св. Ђорђа, на истоименом острвцу код Пераста, доцније арцибискуп барски и примас српски, писац ћирилских дјела. Његова потврда, писана ћирилицом, гласи: „Ја Андрија Змајевић опат потварђујем писмо речено на име харамбаше Лазе и буљубаше Драгола и ’Ука Ковачевића и то потвардих на име них неумјући они писати и будући ме тако молили“ (БА, VII, 385).

Иста молба послата је и преко свјетовне власти которске. Покушавајући да ограничи самовољу хајдука, ректор и провидур Фоскарини и ванредни провидур Лоредан донијели су рјешење, 30-X-1667, по упутству самога бискупа, који дозвољава: „да свештеници и калуђери српски могу и даље водити духовну бригу о хајдуцима настањеним у Перасту, у предјелу Прчања и Столива, и по другим мјестима ове јурисдикције“. Истиче се како су хајдуци досад, склапајући брак с католикињама, обраћали жене у своју вјеру, против њихове савјести, и „против воље принципа (дужда) и свих закона божих и људских“. Констатује се, да хајдуци то раде и даље, не водећи рачуна о изричним забранама бискупа. На тражење бискупа да се то испријечи путем власти, провидури наређују потписаним калуђерима и свештеницима српским и свим службеницима подручја, да се „ниједан човјек српског обреда“ не усуди склапати брак са женом или дјевојком латинског обреда без нарочите дозволе бискупа, без обзира да ли оне или њихови родитељи на то пристају. „Ко прекрши ово наређење — каже се тамо — биће завазда истјеран из ових крајева, као рушилац јавног поретка; а ако се свештеници ухвате, биће кажњени тамницом, галијом и другим казнама по закону, јер они који се брину о хајдуцима морају полагати ра-

*) „Зборник извјештаја о испитивању Боке Которске“, Споменик САН, СIII; Нико Луковић, Новооткривене средњев. фреске у Столиву, Историски записи, IX, 1 (Цетиње, 1953)

чуна за сваки свој прекршај“. Најзад, наводе се имена свештеника за вршење обреда хајдуцима. То су: калуђер Данило Лазарић (Лазарицхев?), његов друг калуђер Софроније, калуђер Јеразмо, игуман манастира Пиве, калуђер Ђирил од Требиња, свештеник Стеван из Ораховца и његов син, свештеник.

Овдје се помињу четири калуђера требињског манастира Тврдоша. Познато је да су тврдошки калуђери играли видну улогу у организовању отпора и покретању борбе против Турака. Овим се потврђује њихово живље учешће на стварању веза са Млетачком Републиком, тражећи ослободилачке акције, као што је иста мисао водила и наше хајдуке. То је било у духу ондашње политике црногорско-херцеговачких племена. Отуда су се они склањали код хајдука и сматрали важним рад међу њима. Игуман Кирил бавио се у Риму 1661, у мисији митрополита Василија Јовановића, радећи код папе да се покрене заједничка акција против Турака.¹⁾

Никшићки кнез Стеван Властелиновић био је настањен на Прчању. Он је, 30-VIII-1662, опуномоћио Фрања Пасквалића да га заступа у спору с харамбашом Вукићем и његовим друговима, по питању робља које су они довели (СИ, 444). Године 1665, писао је перашком градском капетану, Мату Штукановићу, да се Пераштани заузму за хајдуке, јер их млетачке власти затварају кад дођу у Котор и оглобљавају, као што је био глобљен буљубаша (Драгојло) са 600 гроша (150 лира). Из перашких извора види се да су хајдуци одбијали да за новац смичу људе који нијесу по вољи Млечичима, и да је, у вези с тим, био окривљен Властелиновић.²⁾ Стеван Властелиновић није непознат нашој историји. Зна се и за његова два брата, Тома и Рада. Из студије Глигора Станојевића Црна Гора у доба Кандиског рата³⁾ види се да је Стеван играо видну улогу у покретима Никшићана и Дробњака против Турака педесетих година, наслањајући се на Млетачку Републику. То га је, свакако, онемогућило да опстане у своме крају, те је ускочио у Боку, одакле је, очигледно, утицао и на усмјеривање хајдучких акција.

По архивским изворима, не види се да је Стеван Властелиновић био хајдучки харамбаша. Управно-политички списи помињу харамбашу Милоша Властелиновића за вријеме Морејског рата. Биће то онај „харамбаша Властелиновић“ који је, по перашким изворима, преговарао 1684 с провидуром о повратку неке стоке Морињанима. Али, народна пјесма сачувала је успомену на Стевана Властелиновића и на његове везе с хајдуцима. На-

¹⁾ Енциклопедија Ст. Станојевића, под Требиње.

²⁾ Буторац, Госпа од Шкрпјела, 124.

³⁾ Посебни отисак из Историског гласника, г. 1953, бр. 1—2, стр. 38—9, 47.

родни пјесник га узима као харамбашу, у друштву с Бајом Пивљанином, увијек у чети која се подиже „од Приморја“, или „од бијела Рисна и Перасна“.

Капетан Карло де Мајо из Месине (Сицилија) опуномоћио је пред которским судом, 10. VIII. 1668, Луку Бизанта да тражи од буљубаше Драгојла 26 рушпија за једну робињу коју је купио од „харамбаше-буљубаше“, а која му није била предата (CVI, 494). — Јово Ивовић из Никшића, Дамјан Поповић и „кнегиња“, мајка кнеза Сима из Дробњака, за чији идентитет јамчи капетан Крсто Шилоп из Пераста, послати „од свих никшићких кнезова“, са писмом на которског провидура Лоредана, дошли су у которски суд, 26. II. 1669, у циљу да се изравна спор и утаничи мир између поменутих Никшићана и хајдучких харамбаша у Боки, буљубаше и његовог брата Марка, Јова Сикимића, Вула Батлајића и Корсá. Прије тога, никшићки кнезови су се обраћали покрајинском провидуру Приули-у, да се тај спор изглади, али како се суд добрих људи, њих дванаест, није сложио, странке су се саме нагодиле. У име буљубаше и хајдука, харамбаша Марко и Јово Сикимић изјавили су да су с никшићким кнезовима учинили „прави и искрени мир“. Никшићки изасланици моле провидура за посредовање, да покрајински провидур пређе преко овога престопа буљубаше, како би убудуће живјели у миру с буљубашом и хајдуцима, који су им све учињене штете намирили (CVI, 326). Буљубашу налазимо у Котору 7. II. 1672. Тада је уступио Драшко Батојевићу наплату 26 цекина од Ђукана Радојевића из Котора, на основу исправе од 14. II. 1668. У његовом присуству, Драшко тражи од суда покретање поступка против Ђукана (CVII, 565).

Године 1675, буљубаша Драгојло се помиње као покојни у спору харамбаше Његошевића са Сикимићем (CX, 261). Капетан Тома Мартиновић из Пераста поднио је, 12. III. 1680, тужбу против Луке, „сина покојног буљубаше“, за дуг од 61 реал, који му буљубаша није подмирио. Мартиновић подноси признаницу буљубаше Драгојла, коју је, 27. V. 1671, писао за буљубашу Иван Бутурић из Пераста. Буљубаша се обавезао свим својим покретним и непокретним добрима да дуг подмири на тражење вјеровника (CXV, 1252—8). Рочиште се одлагало неколико пута. Лука доказује, да свједок Вицко Палма није потписао признаницу на тражење његовог оца, него на тражење капетана Тома, што свједок признаје. Лука Драгојлов опуномоћио је Луку Вракјена да га заступа. Странке су у мају именовале арбитре, Марина Бућу и Мата Драга, који су саслушали странке, адвокате и свједоке у дворишту Вицка Драга (CXIV, 161, 176, 199, 362, 445). Коначно, расправа је одржана 8. VI. 1680. Из Лукиних доказа види се да је Томо, 23. XI. 1659, издао признаницу буљубаши да ће га подмирити до 23. XII. 1662. Нотар наводи, да није разумио наставак признанице на српском (ћирилицом). Томо је ту увео да је од

буљубаше примио 100 лира. Према другој признаници Томо је, 2. IX. 1663, примио 90 лира за најам куће, и 55 лира за оштећени магацин, које му је исплатио буљубашин брат Јово. По трећој признаници, писаној у Столиву 25. II. 1664, Томо је примио од Јова „Буљубашина“ два цекина за најам куће. Из посљедње признанице, писане у Столиву 20. IV. 1670, излази да је Томо потпуно подмирен од буљубаше. Суд је одбио потраживање капетана Тома, осудивши га да плати судске и адвокатске трошкове, 27 лира и 15 гроша (CXV, 1258). Годину доцније, 18. VI. 1681, суд је вратио Тому буљубашину признаницу, пошто ју је нотар преписао (CXVI, 201, 452).

Буљубашино имање у Столиву помиње се 15. IV. 1682, у опоруци капетана Луке Марковића, 95-годишњег старца из Пераста, којом завјештава цркви св. Николе у Перасту земљу у Столиву, изнад извора, са маслинама и смоквама, а која међаши са двије стране имањем буљубаше, са запада имањем незаконите дјеце которске, а одозго имањем Крста Мазаревића (CXVI, 999).

Ко је буљубаша Драгојло? Он се не помиње у дубровачким изворима — ни под именом, ни под називом буљубаше. За име Драгојла не знају ни досад познати перашки извори, него помињу само „буљубашу“. То или слично име не помиње се ни у хајдучким народним пјесмама ни у народном предању Боке. А буљубаша Драгојло, очевидно, био је један од најпознатијих бокешких харамбаша за Кандиског рата. Сматрамо, да је Драгојло име, а не презиме. У свом чланку „Неколико података о пераштанским хајдуцима“ (Прилози, VII), рађеном на основу задарских извора, др Бошко Десница износи да су децембра 1669, отпутовали у Млетке, као претставници перашких хајдука, харамбаше: Бајо Николић, Грујица Жеравица, Вукосав Пухаловић и буљубаша Милошевић. Овдје је ријеч, без сваке сумње, о буљубаши Драгојлу. То је једини, нама познати податак о његовом презимену. Али то презиме није братственичко, већ патристичко, као што је Баја Николића (по оцу Николи). Значи, Драгојло је био Милошев.

Низ оправданих чињеница наводи нас на то да је Драгојло харамбаша Лимо, — Лимо или Лимун барјактар из народних пјесамa. На основу тих чињеница претпостављамо да је буљубаши Драгојлу било шире презиме или надимак Лимо. Уз пјесму „Гавран харамбаша и Лимо“, Вук Караџић напомиње: „Који пјевају Лимо, они мисле на Лим, тј. да је од Лима (Лимљанин или Полимац), а може бити да му је то право презиме, па Лимуном су га прозвали послѣје у приморју“ (Вук, III). Прије би се рекло да је Лимо надимак, којим су хајдуци међусобно, фамилијарно, називали буљубашу Драгојла. Онда је природно, да он званично иступа само под својим правим именом (Драгојло), што се види из званичних списа, а не под надимком. Ако је био

шкиљав, тај надимак је могао доћи од италијанског, односно латинског *limo* (човјек који жмирка на једно око). У Боки XVII вијека, тај се израз могао употребљавати. Вјероватније је, да је име наше, народно. Лимо је омиљени јунак народне пјесме; послије Баја Пивљанина један од најомиљенијих хајдучких харамбаша овога краја. Према томе, било би несхватљиво да њега нема у которским споменицима.

Ево који су разлози за нашу претпоставку да су буљубаша Драгојло и Лимо једна иста личност. Драгојло је Херцеговац. Народна пјесма зна да је Лимо из Херцеговине (херцеговачког дијела Црне Горе), из Корита, предјела Гацка, као што зна и за Баја да је из пивског села Рудинаца.

У пјесми „Ришњанин хаџија и Лимун трговац“, Лимун тјера своју трговину, хиљаду волова, преко Гласинца; пошто му Турчин не враћа измамљено оружје, он се зариче да неће више трговати, него ће се одметнути у хајдуке к побратиму Бају Пивљанину од Пераста.

Јово Сарајлија испросио дјевојку у Херцеговини, али не смије провести сватове Романијом, јер се завадио „с љутим змајем Лимуноу хајдуком“ („Женидба Јова Сарајлије“, Вук, III). И у лирској пјесми испод Дурмитора сачувано је народно сјећање на Лима као завичајца тога краја, као и сјећање на Кандински рат и одлазак хајдука у Котаре.

Харамбаша Драгојло настанио се у Столиву. Тамо је имао своју кулу и имање. И Лимо је становао у Столиву. Један од најбољих живих познавалаца прошлости Боке, у првом реду Столива и Прчања, Нико Луковић, каже: „У Доњем Столиву, на положају званом „Тројство“, барјактар Лимо, опјеван у „Горском вијенцу“, имао је своју кулу (према кули Баја Пивљанина), коју су нажалост за вријеме рата срушили окупатори.“¹⁰⁾ Тројство се налази код извора, испод цркве св. Василија, а то је управо оно имање које је буљубаша Драгојло купио од Бизанта. Симова (Драгојлова) кула биће она иста кућа која се помиње у куповном уговору. Кула Бајова, до данас очувана, налази се на другој страни Которског Залива, у непосредној близини Пераста. И у народном предању Боке сачувано је сјећање на Лима као становника Столива. Предање говори како се Лимо дозивао преко Залива с Бајом. Которски извори, видјели смо, уопште не помињу Лима, а камо ли да говоре о њему у Столиву, о његовој кући и имању, док народно предање уопште не зна за Драгојла, већ за Лима. Да буљубаша Драгојло није Лимо, било би просто несхватљиво како да се на њега не сачува сјећање у народном предању Боке, нарочито Столива, кад је једно вријеме играо видну улогу у Столиву, имао кулу, велико имање, на имању

¹⁰⁾ Бока Которска, 188 (Цетиње, 1951).

цркву као што би, исто тако, било несхватљиво да се не помиње у народној пјесми.

Харамбаша Драгојло (+ 1675) и харамбаша Бајо (+ 1685) савременици су и другови, први харамбаше; један настањен у Столиву, други у Перасту, оба чувени. Међутим, народни пјесник не узима Баја и Драгојла, већ Баја и Лима као побратиме и хајдучке харамбаше Боке.

Тамо гдје бисмо према историским подацима очекивали с Бајом Драгојла, у народној пјесми и народном предању сусрећемо Лима. Ништа не чини што се у народној пјесми „Бајо осветио побратима“ (Шаулић, I) помиње Лимо као учесник у хајдучком нападу на Казанац, у догађају послје Драгојлове смрти, јер народни пјесник не зна, и не води много рачуна о години смрти омиљеног јунака којег жели да опјева; пјева и о Бају као учеснику догађаја послје Вртијељке. Међу харамбашама које помињу которски управно-политички списи (из 1684—5) као учеснике у разорењу Казанца, недалеко од Лимових Корита, нема харамбаше Лима.

Народна пјесма узима Лима, прије одметања, као трговца (Вук, III); архивски подаци свједоче да је харамбаша Драгојло био добар трговац, и у погледу куповине имања, и у погледу продаје плијена, откупа и продаје робља. И то, унеколико, говори о идентичности.

Перашки извори (досад непознати) нигдје не помињу Лима али зато помињу „Буљубашу“ (Драгојла). На једној табели у Завичајном музеју у Перасту исписано је преко тридесет имена хајдучких харамбаша Боке. Не знамо колико је то рађено критички. Међу њима је неколико харамбаша које помињу которски и перашки архивски извори из времена Кандиског рата (Бајо, Никола и Стеван Поповићи, Његушевић, Буљубаша, Сикимић, Вуко Ников, Тодоровић, Исковић, Лазарић, Видаковић, Жеравица). Ни ту се не помиње Лимо, али помиње „Буљубаша“. — И перашки извори, дакле, говоре у прилог наше претпоставке.

У дубровачким изворима је обротно. Тамо се нигдје не помиње буљубаша Драгојло, а помиње се Лимо. Ако та два имена заиста означавају једну личност, то онда долази отуда што се харамбаше из Боке нијесу појављивали пред дубровачким властима, да би се уводила њихова права имена, већ су власти, приликом хајдучких акција у вези с Дубровником, биљежиле имена харамбаша по чувењу и достављању, онако како су сами хајдуци звали своје заповједнике, без обзира да ли је дотичном то право име и презиме, или надимак. Према наводима Самарџића, харамбаша Лимо је учествовао 1660 године у нападу на караван на Поповом Пољу, заједно са харамбашом Лазарићем, који се у то вријеме помиње у которским изворима заједно са буљубашом Драгојлом. Даље наводи, да су хајдуци Боке, предвођени

својим харамбашама Бајом Пивљанином, Лимом, Николом Поповићем и Чаушем, оплијенили 1666 богати караван упућен из Дубровника за Левант. Бокешки хајдуци оплијенили су, 1669, село Затон код Дубровника. „С њима — каже Вучетић за хајдуке који су ноћу продрли у једну властеоску кућу — бијаше њихов харамбаша под кринком (маском), а то бијаше по свој прилици неки Лимов“. Ни дубровачки извори, дакле, не помињу Лима послѣ смрти буљубаше Драгојла (1675).

Ако Лимо и буљубаша Драгојло нијесу једна личност, онда је просто несхватљиво зашто се у которским и перашким изворима не помиње Лимо, а у дубровачким буљубаша Драгојло.

3. Лазар Лазарић. Само у једном случају, можда омашком, помиње се као буљубаша. Нотар уводи само његово презиме, али га пише недоследно. За име му дознајемо из архиве Которске бискупије. Помиње се први пут 28. II. 1659, у парници с Марком Милошевићем из Доброте. (С, 185). У прољеће исте године, између њега и удовице харамбаше Стевана Паштровића, Ангелине, водио се спор око 330 реала које је Лазарић примио од продаје седам робова, заробљених, по свој прилици, у заједници са харамбашом Стеваном. Арбитри су били Вицко Болица, капетан Вицко Палавичини и Трифун Мазаревић. Ангелина је примила 75 реала, као остатак свог дијела (С, 18—19). За похару учињену с хајдуцима у црмничком селу Каручима, Лазарић се споразумио с главаром Каруча 2. II. 1662, да спор ријеше преко „заједничких пријатеља“, цетињског владике и Вицка Болице, Которанина. Арбитри су пресудили да харамбаша Лазарић с друговима плати Каручанима 50 реала за учињену штету (СИ, 65). Нотарском документу приложен је листић на коме је написано на нашем језику, ћирилицом: „Да се зна како се умири харамбаша Лазарић и сви хадуци с Претовићима от Каруча и све подмирише што рекоше господа и добри људи“. Цетињски владика био је тада Руфим (Бољевић), што се види из једног његовог лично писма у архиви Которске бискупије. Са четом својих хајдука Лазарић је извршио неко убиство у околини Рисна, ради освете свога рођака. Иван Илијин, Андрија Ников, Вуко Перов, Петар... Лалић из села Бушне споразумјели су се с Лазарићем о умиру. Пресуда арбитра потврђена је пред судом 19. XI. 1662. Од стране хајдука били су изабрани у суд добрих људи: капетан Крсто Вицковић, капетан Нико Палавичини, капетан Мато Матошевић, Крсто Флорио, Тома Маргиновић, Стеван Палавичини, Раде Милин, Мартин Тујковић, Андрија Медин и Стеван Властелиновић; а од стране Ришњана: Фрањо Вицков Пасквалић, Вицко Матијев Пасквалић, капетан Марко Перојевић, Трифун Буровић, Стеван Хамза и Секуле Челановић. Пресудили су да Лазарић подмири све трошкове око лијечења рањеног Николе, да плати казну од 250 перпера, коју има подмирити рање-

ном Николи у три рате, да да два побратимства и дванаест кумстава; с друге стране, да Андрија Ников Вицковић да харамбаши Лазарићу једно побратимство и два кумства; најзад, да странка која прекрши услове умира плати другој 500 реала (CII, 118).

Харамбаша Лазарић се помиње у списима Дубровачког архива. Под заповједништвом Лазарића, Лима и Вука Видаковића, према наводима Самарџића, хајдуци су напали богати турски и дубровачки караван на Поповом Пољу, августа 1660.

4. Стеван Паштровић. Он је покојни већ 1659. Из поменутог документа о спору његове удове Ангелине с харамбашом Лазарићем, дознајемо само то да је постојао (C, 18).

5. Радуле Тодоровић. Сусрели смо се с њим само на једном мјесту которских споменика. Опуномоћио је, 3. VI. 1661, Николу Вракјена да га заступа у свима споровима (CII, 390). Не помиње се у поменутиим радовима по дубровачким изворима. У народној пјесми „Смрт Роснића Стефана“ (Вук, VII), помиње се „хајдук Радоњица“ у чети харамбаше Лима. Можда се ту мисли на Радула, који је историски био у чети харамбаше Драгојла (Лима?). Радуле је Цуца, из Заљута. Да ли је од тамошњих старинаца Тодоровића, тешко је рећи.

6. Вукић Цвјетковић. Опуномоћио је, 4. I. 1662, Вицка Бернардова Драга да га заступа у спору с харамбашом Лазарићем (CII, 421). У хајдучким народним пјесмама помиње се неки Вујо барјактар.

7. Јово Сикимић. Родом из Херцеговине. Помиње се с буљубашом Драгојлом 1664 и 1669 (CIV, 485; CVI, 326). Као становник Будве, опуномоћио је, 10. VI. 1679, Фрања Барони да тражи потврду од свештеника Антуна Зарбонори, који је, на захтјев Сикимића, свједочио 11. II. 1673 у корист Луке, сина буљубаше Драгојла, по питању неких 30 цекина. И сам је дуговао Барони-у два цекина (CXIV, 312, 412). Нешто доцније преселио се у Котор. Тако је, 13. VII. 1681, продао за 40 реала Божу Марка Беџића из Паштровића кућу у Бечићима (крај Будве), откривену, с вртом, у којему су се налазиле двије маслине, а коју је држао Стеван Бурић из Паштровића (CXVI, 751). Годину доцније, 19. VII. 1682, купио је од Николе Бизанта, за 362 реала (3620 лира), кућу у Котору, на спрату, покривену циглом која се налазила на Тргу Госпе од ријеке (CXVI, 808). Исте године, водио је спор с капетаном Николом Белафужом око неког дувана. Арбитри Људевит Болица и Јаков Пасквалић саслушали су странке, 24. VIII, у трпезарији манастира св. Кларе и пресудили да капетан плати харамбаши 45 реала за штету и трошкове (CXVIII, 435). Харамбаша Сикимић и Стјепан Рајичков Шпадијер, оба из Котора, и Петар Луковић са Прчања опуномоћили су, 1. VI. 1683, доктора Вицка Пелегрина, који живи у Задру, да може Вуку Милину јамчити за износ од 2000 дуката (CXVII,

1076). Сикимић се помиње још у једном судском позиву од 9. II. 1685, заједно са Стјепаном Милатовићем (CXVIII, 289). У управно-политичким списима которским помиње се с Бајом Пивљанином у нападу на Казанац (1684); а послеје Бајове смрти, заједно с Бајовим братом, харамбашом Димитријем Николићем, који истичу своје заслуге у разорењу Казанца. По перашким изворима, Сикимић се истиче међу харамбашама. Објављени дубровачки извори не помињу га.

Сикимић се помиње у задарским споменицима¹¹⁾ први пут у акту генералног провидура у Задру од 27. II. 1676, којим се наређује харамбаша Мату Његушевићу да Сикимићу подмири дуг од 10 цекина, други пут у акту од 2. V. 1682, у спору с поменутиим Белофужем око дувана. У том спору Сикимића је заступао адвокат Фондра, а Белофужа поменути доктор Пелегрин, адвокат, Далматински провидур досудио је Сикимићу дукан, који се налазио у Сплиту; коначну пресуду о томе донио је суд добрих људи у Котору три мјесеца доцније. Поменути Вук Милин биће, вјероватно, кнез Вице Милин, син кнеза Рада, који се 1679 понудио генералном провидуру у Задру, да под видом приватних послова уђе у турску земљу, да је уходи до Боке Которске и похвата везе с најугицајнијим личностима тих крајева.¹²⁾ Из поменутог которског документа излази да се познавао са Сикимићем. Према задарском извору, Сикимић је из Мириловића, а то је село у Билећким Рудинама, недалеко Лимових Корита.

Сикимић се помиње и у млетачким изворима. Јован Томић,¹³⁾ на основу података из Млетачког архива, говори о раду хајдука у години 1684 и наводи као њихове старјешине Баја Пивљанина и Јова Сикимића. Према Томићу, Бајо је са Сикимићем повео на Казанац (1684) око 7.800 људи, а послеје борбе у Коренићима, у којој је учествовало око 700 хајдука био је одликован медаљом за храброст, заједно с Бајом.

У народној пјесми, Сикимић се не помиње. Једино, можда, сачувало се сјећање на њега у пјесми „Женидба Баја Пивљанина“ (Шаулић, I), у имену хајдука Јова, сестрића Бајова, дјевера уз дјевојку Бајових сватова, којима је Лимо старјешина.

8. Мато Његошевић. Которски нотар прво пише Његошевић, а доцније редовно Његушевић. Харамбаша Мато опуномоћио је, 6. V. 1664, Вицка Јакоњу и Петра Смећу да га заступају у спору са Стијепом из Богдашића (CIV, 814), а 2. X. 1667 Фрања Бућу у спору с харамбашом Стеваном Поповићем (CV, 788).

¹¹⁾ Др Бошко Десница, „Историја Котарских ускока“ I, 186, 232, Зборник за историју... САН (Београд, 1950).

¹²⁾ Исто, I, 204.

¹³⁾ „Последње две године живота и рада Баја Николића Пивљанина“, стр. 8, 15 (Београд, 1901).

Иван Кокотовић из Пераста и његова жена Луција продали су, 16. IX. 1667, харамбаша Мату Његошевићу, настањеном у Перасту, за 44 реала кућу у Перасту, коју посједују заједно с харамбашом Матом (CV, 845). Преко свога адвоката, Трифуна Драга, Мато је тужио, 22. VIII. 1672, Дракулу из Озринића, настањеног у Котору. Сјутрадан, Дракуле је тужио харамбашу, поводом пријаве Алексије, жене Вујадина Милина, сестре Драгутина Маркова из Дробњака, за чији је идентитет јамчио которски златар Михаило. Она је изјавила пред судом да јој је харамбаша Мато однио неку признаницу Дракуле о дугу њеном брату Драгутину (CIX, 107, 108). Харамбаша је водио спор и с Матом Крушалом из Пераста око куће коју је Крушала купио од њега за 50 дуката млетачких. Суд је пресудио, 15. I. 1675, да Крушала за осам дана подмири харамбашу. Тиме се спор није окончао, јер је нешто доцније, 3. III, Крушала опуномоћио Марина Бућу да га заступа у том спору (CX, 13, 438). Истовремено, Његошевић је водио спор и с харамбашом Сижимићем око неке свилене робе, чохе и златних наруквица. Њихови арбитри, Јосип Казалиери, Никола Ђуров, Петар Баловић, Марко и Никола Давидовићи из Паштровића, засиједили су у дворишту цркве св. Петке (данаас црква св. Ане, чије је двориште очувано како је онда било), и пресудили 25. I. 1675 да Његошевић има предати Сижимићу поменуте ствари, које су биле заложене код покојног буљубаше Драгојла, упротивном, да му плати 10 цекина, за колико су ствари биле и заложене (CX, 261). Како је Његошевић, по свој прилици, тада живио у Задру, генерални провидур, позивајући се на ову пресуду, издао је наређење годину дана доцније, 27. II. 1676, да Његошевић подмири Сижимића. Његошевић се помиње још у једном позиву которског суда од 18. IV. 1675 (CX, 39).

Видјели смо да се Његошевић помиње и у задарским споменицима. Помиње се и његова жена Ана, у крштеном листу Симеуна Баја Пивљанина, којему је кумовала. Харамбаша Мато се помиње и у дубровачким изворима. Самарцић наводи како су „харамбаше Бајо и Његошевић“, септембра 1666, разбили у Херцеговини турски караван. Међу именима харамбаша на поменутој табели Завичајног музеја у Перасту налази се име Мата Херцегошевића. Мислимо, да је то Мато Његошевић. Барјактар Херцеговић код Вучетића бесумње је Лука Херцеговић из перашких извора.

За харамбашу Мата Његошевића зна и народна пјесма „Бајо Пивљанин и бег Љубовић“ (Вук, III). Љубовић позива Баја на мегдан, а Бајо „побратима Његошевић Мата“ да га прати. Пошто једва савлада бега у панцијеру, љутит Бајо стигне Његошевића, који га је изневјерио, и посијече га. Враћа се у Приморје „у латина видат' десну руку“. У другој варијацији, Љубовић позива Баја на мегдан.

Уз пјесму о Бају и Љубовићу, Вук напомиње: „У Невесињском пољу и сад стоји гроб Његошевића (или Његушевића) Мата, и од гроба на неколико корака има камен ударен у земљу. Херцеговци приповједају да је Мато без главе од онога камена до гроба отрчао и да је за спомен тога онај камен ударен у земљу“ У свом дјелу „Стара Црна Гора“, Ердељановић наводи народну пјесму „Бајо и прекотарски Турци“ из збирке А. Лубурића, у којој су записана оба облика: Његушевић и Његошевић. На позив Мата Његошевића, Бајо с дружином долази из Рисна на Његуше, „близу куле Мата капетана“. Ердељановић је утврдио, да „у самим Његушима нема никаквих успомена о Мату Његушевићу и о његовој кули.“ Претпоставља да Мато није из Његуша, и додаје како му је Лубурић саопштио да се „из неких докумената 17 вијека дознаје, да је овај Мато био Херцеговац“. Имајући то у виду, као и чињенице да је облик Његошевић употребљен од православног свештеника у поменутом крсном листу Бајова сина и у дубровачким изворима, ми смо се опредијелили за тај облик, претпостављајући да је презиме харамбаше Мата дошло по имену оца Његоша, или по имену планине Његош, а не по имену села Његуши. Све прилике наводе на то да је харамбаша Мато био из дурмиторског краја, а не из Старе Црне Горе.

9. Стеван Поповић. Једини сердар међу харамбашама Боке. Први пут се помиње као харамбаша 21. X. 1663, у неком спору с Вусаином Котром, у коме су посредовали арбитри (CIV, 28). Петар Вуков Матошевић, из Пераста, поклатио је, 7. VIII. 1666, своје сестрићу Петру, сину харамбаше Стевана Поповића, настањеног у Перасту, врт код цркве Госпе од Кармена (CV, 892). У октобру 1667, Стеван је водио неки спор с капетаном Крстом Змајевићем и Крстом Фераром из Пераста (CV, 789). Доцније се помиње као сердар. Которски суд му је овјерио једно пуномоћје 4. III. 1669, којим овлашћује свога брата Николу, харамбашу, који се тада налазио у Млечима, да у име његове било од којег млетачког уреда, општине, благајне, арсенала или прометне банке, прими плату за његову службу, и да се, у случају потребе, може пријавити Вијећу Републике (CVI, 517).

Сердар је убио Милка Мркојевића, брата заставника Марка. Умир између њега и братства Мркојевића извршили су 24 арбитра. Изабрани су према „обичају домовине и по одредби закона краља Стефана, која је у великој употреби у овим крајевима“. Засједали су у трпезарији манастира св. Кларе у Котору, код фратора. Пошто су саслушали странке и свједоке, пресудили су: сердар Поповић, „по обичају и на корист домовине“, дужан је главу и по заставнику Марку Мркојевићу, тј. 50 реала, односно 500 лира, које ће му платити у три рате, о Крстовудне. Божићу и Ускрсу; осим тога, има дати 4 побратимства и 24 кум-

ства, ако га Марко од овога не ослободи. Пресуда је потврђена 12. IX. 1669. Четвртог дана, покренут „чистим побудама“, дошао је у суд Марко Мркојевић и опростио „капетану Стевану Поповићу, сердару хајдука“, све оно на што је осуђен од суда добрих људи за убиство његовог брата „Лала“ (Милка), осим четири побратимства, као залог међусобне љубави. Пред судијом Вицком Драгом, „капетан“ Никола Поповић изјавио је да ово прихвата у име свога брата Стевана. Од поменутих побратимстава обављена су три, једно са заставником Марком, друго с капетаном Андријом Мркојевићем, треће с Марком Мркојевићем. Четврто, са Стеваном, оцем убијеног Милка, није обављено (CVI, 374—5).

Почетком 1673, сердар се помиње као покојни. Његова удова, Јане, тражи од суда, 15. I. 1673, да се у судско-нотарске књиге унесе попис њене прђије, коју су јој дала браћа, Петар и Иван, синови Вука Матошевића из Пераста. Четири дана доцније, тражи да суд за старатеље њене малолетне дјеце одреди капетана Крста Змајевића и Стевана Рашковића из Пераста. Као старатељ, Рашковић је одмах покренуо питање Јанине прђије (јер се у прђију мајке није смјело дирати у случају подмире дуга покојног оца). Два градска процјенитеља, Алојзије Бућа и Иван Јакоња, извршили су (28. I.) процјену њене миразне робе, према исправи брачног уговора, од 28. V. 1661.

Десет дана доцније (6. II), исти процјенитељи су процијенили један једрењак, типа фрегате, односно грипа, који је био заложен сердару Поповићу за 182 реала, 2 лире и 8 солди. Једрењак је процијењен 500 реала (5000 лира). Ево како је изгледала ова лађа, једна од оних на којима су хајдуци вршили своје акције, а које помињу дубровачки извори у вези са самим Поповићем. Имала је три јарбола и антене, три једра (главно, средње и крижно), четири употребљавана конопа, два дебела и два тања, сваки по 80 растегљаја, „пасâ“ (1 пас = 5 стопа = 1,74 м), половин коноп од 60 и стари од 40 растегљаја, три сидра, велики чамца са 8 весала, два мања чамца, дизалицу за сидро, четири сплава, ибрик, бакарни котао, округли брус, два дрвена корита, заставу на крми, скрињу за велике винске боце, бачву, два барила за воду, трубу, итд. (CVIII, 407). Након недјељу дана (13. II), процијенили су четири топа од бронзе с каменим куглама и четири машкуле од бронзе, тежине 618 либара, што је све припало „покојном харамбаша Стевану Поповићу“, на основу исправе од 16. III. 1670, и пресуде од 15. IX. 1671. Оруђа су процијењена по тежини, по двије лире либру, све 1236 лира (CVIII/, 409). Овим топовима оружала се лађа хајдука.

Сердарева удова, „законита заступница својих синова“, и харамбаша Вуко Ников били су позвани на суд 22. IV. 1672 за 30 април, али је рочиште одгођено за 30 мај, „кад се из Истре врати Никола Поповић“ (CIX, 34). Никола је имао нека потраживања од Јане, ваљда од заједничке имовине с братом Степа-

ном. На два судска позива, од 11. II. и 3. VI. 1673, Јане се није одазвала. Није се одазвала ни позиву од 1. XI. 1674, кад је Лука Бизанти, заступник Томе Германа из Прчања, тражио од ње једну од пет великих бачава, позајмљених њеном мужу, Стевану, у које је могло стати 70 барила уља. Била је осуђена да плати 105 лира (CVIII, 94, 166, 314).

Стеван Поповић помиње се и у дубровачким изворима. Вучетић наводи више његових потхвата. Под његовим заповиједништвом хајдуци су, јула 1659, оплијенили једно село на Мљету. Неколико дана потом, заповиједао је хајдуцима који су са својом лађом, „гусарском фустом“, грађеном на Корчули за Бокеле, напали близу Дубровника лађу која је превозила неке Турке и робу из Млетака. Даље наводи како, јануара 1661, „познати хајдучки харамбаша Стјепан Поповић из Боке дође са више хајдучких фуста и бригантина под Приморје, искрца се са друговима и пође у Турско, гдје убије Турчина и зароби Туркињу“. При повратку за Боку, хајдуци су плијенили Затон и двије дубровачке лађе. У јуну 1663, Поповић је водио борбу на мору и суву с турским гусаром Хустелићем, и заробио га. У августу 1664, хајдуци су, под заповиједништвом браће Поповића и Баја Пивљанина, напали велики турски караван, и заплијенили 150 товара воска и друге робе; оплијенили су и једног врло богатог Арменца. Септембра 1669, око 500 хајдука напало је Мљет, одакле су однијели плијена у вриједности 4729 дуката. Једним бродом заповиједао је „неки Поповић“. Биће то прије Стеван, него његов брат Никола. Самарцић наводи још два потхвата Стевана Поповића, хајдучког старјешине, напад на Кијев До, на турско подручје, у лџето 1658, и плијен на дубровачком острву Шипану, у прољеће 1660.

10. Никола Поповић. Брат је сердара Стевана. Као харамбаша, помиње се у судском позиву од 4. XI. 1667, заједно с Његошевићем (CV, 354). Видјели смо, 1669 бавио се у Млецима, а 1672 у Истри, камо је, свакако, био пресељен с другим хајдуцима. Пред которским судом се обавезао, 30. VII. 1672, да плати Вусаину Баши из Бара 86 реала, које му дугује за одијело од црвене чохе, са сребрним позлаћеним пуцадима, и за три лакта црвене чохе. Послије два мјесеца дуг му је послао по Ахмету Скендерли (CVIII, 292).

И Никола се помиње у дубровачким изворима. Самарцић га помиње с Бајом Пивљанином и Лимом у нападу на поменути караван који је ишао из Дубровника за Левант, 1666.

Опјеван је у народној пјесми „Нико Поповић и Оцињани“. Нико је „заједрио својом орменицом“; заробио с хајдуцима улцињско „дријево“, оружано и пуно трговине. И Улцињани више никад нијесу нападали Паштровиће. Народна пјесма, да знамо, не пјева о Стевану Поповићу, који је, прије Баја, био најистак-

нутији харамбаша у Боки. У овој пјесми сачувано је сјећање на хајдучке лађе, „орманице“, које помињу перашки извори, и које је посједовао сердар Стеван Поповић.

11. Вуко Ковачевић. Помиње се октобра 1667, заједно с буљубашом Драгојлом, као потписник поменуто молбе которском бискупу за додјељивање цркве хајдуцима. Тамо је уведено да је „из Херцеговине“. У задарским изворима, међу ускоцима којима генерални провидур смањује казну галијом, као учесницима у нападу на караван под Клисом, помиње се Вуко Ковач. Мислимо да је то Вуко Ковачевић.

12. Ђуро Исковић. И он је из Херцеговине. Помиње се с Ковачевићем, као потписник исте молбе. Његово име налази се на Лучићевој табели бокешких харамбаша у Перасту. Да ли је то Ђуро Новљанин, харамбаша из Пераста, који се у дубровачким изворима (код Самарџића) помиње 1658, у нападу на Кијев Дб, тешко је рећи. Можда је то Ђуро барјактар из народне пјесме, који се помиње заједно с Лимсом.

13. Вуле Батлаић. Помиње се једино у оном документу о умиру (1669) никшићких кнезова и хајдучких харамбаша Боке, на челу с буљубашом Драгојлом, који су, такође, из предјела Дурмитора. Да ли је то Вуле Попов с Лучићеве табеле у Перасту, тешко је рећи.

14. Марко харамбаша, брат Драгојлов. Помиње се на истом мјесту гдје и Батлаић. Ни о њему нема више помена.

15. Корсо харамбаша. Са овим необичним именом сусрећемо се 1669, у поменутом документу о умиру Никшићана, заједно с буљубашом Драгојлом, Јовом Сижимићем и претходном двојцом. Нотар га пише „Corsò“. А ко зна, како је он чуо и ухватио његово име? У которским споменицима више се не помиње, да знамо. На табели харамбаша у Перасту налази се и неки Косерина. Тешко је рећи да је ријеч о истој особи.

Име Корсо наводи нас на помисао да би то могао бити Костреш из познате народне пјесме „Костреш харамбаша“. Вук каже у „Рјечнику“: да је то „име некаквог хајдука који се у пјесми спомиње“. У својој „Антологији“ Војислав Јовановић напомиње уз поменуто народну пјесму: „У многим народним пјесмама помиње се овај јунак, али ми данас не знамо ни ко је он био ни када је живео“.

Зна се да су се хајдуци Боке иселили у Истру (1671), односно у Равне Котаре, а неки се вратили у свој крај, у залеђе Боке. Шта је било с Корсом (Костром?), који се после 1669 више не помиње у которским споменицима? Могло би се претпоставити да се он вратио у завичај и наставио хајдуковање.

16. Вуко Видаковић. По свој прилици из околине Херцеговог, настањен у Перасту. Помиње се 17. V. 1669, у спору са Салватором Драгошем из Корчуле, који је опуномоћио др Ни-

колу Вракјена, адвоката, да га заступа (CVI, 526). Видаковић се помиње и у перашким изворима. У поменутом раду о Госпи од Шкрпјела наводе се два Видаковића из Херцегновог, настањена у Перасту, као учесници у нападу који су хајдуци извршили на турско подручје јуна 1653. Сматрамо, да је један од поминуте двојице Видаковића био харамбаша Вуко. Помиње се и у изворима дубровачким. Самарџић износи да су, у прољеће 1660, барке перашких харамбаша Вука Видаковића и Стевана Поповића крстариле у дубровачким водама; а у августу, Видаковић је, заједно с Лимом, напao турски караван на Поповом Пољу. „Триста хајдука са осам лађа под водством Видаковића“, каже Вучетић, упало је, у прољеће 1668, на дубровачко земљиште и извршило велико насиље ради плијена. Видаковић се не помиње у которским и дубровачким изворима послје 1669. По свој прилици, он се настанио у Задру, односно у Равним Котарима, као Бајо и Вук Мандушић. Успомена на њега очувана је, можда, у имену которског харамбаше Видак-барјактара. У пјесми „Побратимство Муја од Кладуше и Гавран-капетана“ (Шаулић, I) пјева се о чети пред којом су харамбаше Видак-барјактар и Гавран-капетан од Котара.

17. Вуко Ников. Помиње се у судском позиву 1672, у парници с удовом Стевана Поповића, која се одлаже до доласка харамбаше Николе-Ника Поповића, брата Стеванова. Да ли је Вуко син Ника Поповића, тешко је рећи. Име Вука Никова налази се и на табели харамбаша у Перасту.

18. Грујица Жеравица. У которским споменицима помиње се само на једном мјесту, да знамо. Ивана, мајка покојног Грујице Жеравице, одредила је пред судом, 16. XI. 1672, харамбашу Баја Пивљанина општим заступником малолетне дјеце Грујићине (CVIII, 634). Према перашким изворима, био је настањен у Перасту, гдје је ступио у једну братовштину.¹⁴⁾ Године 1661, помиње се приликом преговора о откупу турских робова, које је заробио с буљубашом Драгојлом и Лазарићем.¹⁵⁾ Ту се не помиње његово име, већ само презиме; али, поред Жеравице, уводи се и харамбаша Грујица Милош Мали као друга личност. Писац се, вјероватно, повео за Лучићевом табелом перашких харамбаша. За њим се, изгледа, повео и Р. Самарџић,¹⁶⁾ јер не видимо на основу којег другог извора наводи „дијете Грујицу“ и Жеравицу као двије личности — Грујицу без презимена, а Жеравицу без имена. Према томе испада да је поред Грујице Жеравице, постојао и други хајдук Грујица (Милошев?), који је, за разлику од Жеравице, добио надимак „Мали“. Ми, међутим, мислимо да је то један те исти хајдук, који се негдје споменуо као Грујица

¹⁴⁾ П. Буторац, „Улога хајдука у Боки“, Гласник Нар. ун. Боке, 1936.

¹⁵⁾ Исти, „Госпа од Шкрпјела“, 68, 112.

¹⁶⁾ „Хајдучке борбе против Турака у XVI и XVII в.“ Београд, 1952.

Милошев, а негдје као Жеравица. Можда је био мали, а мале, ваљане људе називају „жеравицом“. У поменутиим радовима, Вучетић и Самарџић не помињу га по дубровачким изворима. У својој популарној књижици, Самарџић каже: „Хајдук Грујица, „дијете Грујица“ наших народних пјесама, отјерао је своју закониту жену са којом је имао три сина и довео младу латинку“. Уколико се то не би односило на Новаковић Грују, тај навод, унеколико, потврђује которски докуменат — јавља се мајка Грујичина, а не жена, као старатељка дјете. Бошко Десница изнио је у једном раду,¹⁷⁾ на основу задарских извора да је далматински провидур, 11. VI. 1669, на молбу харамбаша Баја Пивљанина, Грујице Жеравице и Вукосава Пухаловића, „поглавица̇ хајдука који чувају которски крај“, наредио да се сви тројица уврсте у списак „заслужних“ которске коморе. Са поменутом двојцом и „буљубашом Милошевићем“, Жеравица је, децембра 1669, ишао у Млетке, као претставник бокешких хајдука.

Један хајдук Жеравица опјеван је у народној пјесми „Виде Маричић и Токић Осман“ (Вук, VII). Виде се хвали како љуби три лијепе дјевојке, сестру Јанковић Стојана, сестру хајдук-Жеравице и сестру сењског капетана (Сењанина Ива). Жеравица хоће да му се освети за то разметање, али гине. Друга пјесма пјева о Виду Жеравици. Тешко је рећи, да ли се ту мисли на једног истог Жеравицу. Ако се Грујица Жеравица иселио с Бајом у Задар, а мајку и малољетну дјецу оставио у Боки, онда је пјесма заиста сачувала успомену на његову погибију.

19. Бајо Николић-Пивљанин. Гласовити харамбаша, славни јунак Вртијељке (+ јула 1685). У которским споменицима води се редовно под именом: Бајо Пивљанин, или Бајо Николић, али на неколико мјеста стоји Бајо Драгојло, односно Драгојло звани Бајо. Ово треће име уноси извјесну забуну — наводи на мисао да је ту ријеч о другој личности. Међутим, кад се документи доведу у везу, види се да је то Бајо Пивљанин. Такође ту не долази у обзир буљубаша Драгојло (+ 1675). Према томе излази да је Бајо право име Драгојло.

У судско-нотарским књигама которским, Бајо се помиње први пут 12. IX. 1669, као хајдук, међу арбитрама умира између сердара Поповића и браће Мркојевића (CVI, 374). Исте године, помиње се као харамбаша, у документу прикљученом управно-политичким списима из 1684. Харамбаша Бајо из Пиве, настањен у Столиву, изјавио је пред судом, 25. III. 1669, да дугује Јерониму Казелиери 62 реала, које му је позајмио његов покојни отац, Никола, за лекове, храну, плату и његу рањених му другова и заробљеника. Харамбаша Бајо и Стеван Илијанић тражили су преко суда, 28. V. 1671, наплату неког дуга, пошто су

¹⁷⁾ Неколико података о пераштанским хајдуцима, Прилози, VII.

се, као и остали хајдуци, морали иселити из Боке, по наређењу генерала. Наиме Бајо и Стеван су позајмили Марку Андричићу из Пераста 400 талијера (4000 лира), а овај им наложи кућу у Столиву с дијелом посједа, купљеног од Луке Бизанта 1664. Уочи одласка, Бајо и Стеван траже од капетана Вицка Мазаревића да им подмири дуг отсутног брата, капетана Крста, мужа Маргарите, синовице пок. Марка Андричића, чије је имање наслиједила. Вицко их је подмирио, а они су ослободили заложену кућу и земљу (CVII, 786). Пошто је остала удовица и преудала се, од Маргарите су Мазаревићи тражили, крајем 1684, да им тај дуг, исплаћен Бају, подмири (CXVIII, 629). Бајо је био позиван на суд 23. IV. 1672, заједно с Фрањом Стевановим (CVIII, 62). Од удове Милутина Бркановића, хајдука, за чији је идентитет јамчио Ђуро Ђуровић из Прчања, био је опуномоћен, 15. XI. 1672, харамбаша Бајо Пивљанин да је заступа пред властима у свим пословима (CVIII, 634).

Исте године, јавља се Бајо под именом Драгојла. Ради неког спора око робова, суд је позвао, 14. VII, 1672, капетана Крста Змајевића и харамбаше Мата Његушевића и Баја Пивљанина. Четвртог дана, 18 јула, вођена је расправа између „харамбаше Баја Драгојла“ и Мата Његушевића, с једне стране, и капетана Крста Змајевића и Вука Трифунова Мазаревића из Пераста, с друге стране, око неких заробљеника и заплијењених ствари. Изабрани арбитраи, свештеник Трифун Драго, Вицко Матов Пасквалић, Фрањо Вракјен, Јероним Пасквалић (из Котора), Стеван Трипковић из Доброте и Никола Трифунов из Шкаљара, засједавали су у врту манастира св. Кларе и саслушавали странке и свједоке. Бајо је имао једног роба у заједници са Змајевићем. Кад је Бајо био у тамници (или можда нотар мисли на интернацију у Истри), роб је побјегао. Змајевићу је било понуђено 600 реала откупа за роба. Он је пристао и јавио Бају. Бајо није пристао на ту цијену; Змајевићу је исплатио пола понуђеног откупа — и роб је прешао у његово власништво. Међутим, роб је побјегао (од Змајевића?). Бајо тражи од Змајевића оно што је дао. Арбитраи пресуђују да Змајевић поврати Бају новац. Другог роба, који је припадао само Бају, Бајо је дао Змајевићу да му служи. Како је и тај роб побјегао, арбитраи пресуђују да Змајевић за њега плати Бају 150 реала, а за ствари које је роб понио да плати 30 реала. Харамбаша Његушевић полагао је право на трећину дијела који је имао заједно с капетаном Змајевићем, Вуком Мазаревићем и Матом Крушалом. Пошто су се Змајевић и Мазаревић заклели да нијесу имали удјела у бјекству роба, арбитраи су пресудили да се Његушевићу исплати трећи дио, а Змајевић да му врати признаницу на 60 реала. Пресудом нијесу били задовољни Бајо и Мато Његушевић. Два дана доцније, опуномоћили су др Вицка Пелегрину, који борави у Сплиту, да учини жалбу на ректоре у Задру про-

тив ове пресуде, којом су оштећени (СХ, 92, 192. 248). У два последња документа уведен је „Бајо Драгојло“. Да је ријеч о Бају Николићу, потврђује претходни позив на суд, у којему се изрично каже „Бајо Пивљанин“. По наредном документу, дало би се закључити да је Бају крштено име Драгојло. Мато Његушевић, наиме, опуномоћио је, 13. VIII. 1672, присутног харамбашу Баја Драгојла да га заступа пред властима. Са стране стоји: „карамбаша Драгојло звани Бајо“.

У даљим документима не помиње се више Драгојло, већ редовно Бајо Николић или Пивљанин. Тако, 19. V. 1675, Перо Штиљановић и Јела пок. Радула (ваљда харамбаше Радула Тодоровића), с друштвом, опуномоћили су Вучића Кајића да тражи од харамбаше Баја Николића њихов дио од заједничких робова, који су код Баја (СХ, 450). Из задарских извора (Десница, Ускоци) види се да је Кајић то извршио. Код Баја се налазио заробљеник Омер Мустафа-Ћехаић, и Бајо је, 3. XII. 1675, преузео на себе обавезу код задарске власти да роба чува. Јамац му је био Стојан Јанковић, ускочки сердар.

Преко свога адвоката, Марина Буће, Бајо Пивљанин је тужио, 2. I. 1677, капетана Мата Матошевића из Пераста за 71 реал, које му дугује од 3. X. 1672. Како се Мато није одазвао позиву, суд је одобрио да Бајо може ставити на јавну дражбу широку сабљу са посребреном ручицом коју му је zaloжио Мато. Иван Бућа и Видко Јакоња процијенили су сабљу на 150 лира (15 реала). Послије неколико дана, хајдук Живко Терзија, настањен у Перасту, за чији идентитет јамчи Радуле из Мајина, захтијева да се новцем од сабље намири Бајов дуг њему. Суд је сјутрадан обавијестио Баја и Живко је одустао од захтјева. Неколико дана доцније, Бајо је опуномоћио Марина Бућу да га заступа. Послије два дана, суд је предао сабљу капетану Трифуну Штукановићу за 14 реала. Истог дана, 26. I., дошао је у суд Бајо Николић и пред свједоком Божидарем Палташићем примио новац (СХII, 13, 24, 229, 375). С Бајом се сусрешемо опет тек након шест година. Мајка пок. Јеронима Казелиери изјавила је пред судом, 29. XI. 1683, да не може подмити дуг Луки Вракјену, већ му уступа остатак дуга „харамбаше Баја из Пиве, који је обичавао становаги у Столиву“, у износу од 22 1/2 реала, као што се види из исправе од 25. III. 1669 (СХVIII, 551).

Из которских извора дознајемо да је Бајо једно вријеме становао у Столиву; да је јуна 1671 пресељен (у Истру); и да, до свог коначног повратка, није прекидао везе с Боком. Десница наводи да су пресељени хајдуци користили сваку прилику да се ослободе „своје истарске интернације“, да су многи бјежали у Сењ, „а многи се кришом, или под лажним изговором, вратили у Боку“; да су многи од оних који су се вратили у Боку

били кажњени галијом, тамницом или изгнанством, те су, поводом тога, хајдуци из Пуље послали у Млетке Баја Пивљанина, који је у својој претставци-дужду, од 27. III. 1673, одлучно протестовао против таквих поступака и тражио да се хајдуци врате из Истре. Десница даље констатује да се Баја настанио у Задру 1674, а половином априла 1684 повратио се у Боку.

Из которских извора не можемо сазнати кад је Бајо ускочио у Боку. Свакако, то је било много прије него што се јавља у которским списима (1669). Према дубровачким изворима, он је у Боки од 1664. Вучетић износи како су бокешки хајдуци, око 200 њих, на челу с Бајом и браћом Поповић, напали турски караван у августу 1664. Јован Томић, који је, на основу млетачких извора, расвијетлио двије посљедње године Бајова живота, сумња да је ту ријеч о Бају Пивљанину. Которски извори уклањају ту сумњу. Бајо је, по свој прилици, ускочио у Рисан или Пераст прије 1664. На основу дубровачких извора, Самарџић тврди да је „млетачка влада, средином шездесетих година, решила да онемогући рад дубровачке луке“, и да је „ова акција поверена врло истакнутом харамбаша Бају Николићу“; даље, да су бокешки хајдуци, под заповиједништвом Баја, Лима и Николе Поповића, напали турски караван у прољеће 1666.

Задарски споменици чувају неколико важних помена о Бају Пивљанину, а нешто и о његовој жени Манди, о његовој браћи Митру и Петру, хајдуцима, и о његовим синовима Вуку, Јовану и Симеуну. Ми се на њима нећемо задржавати — изнио их је и обрадио 1927 др Бошко Десница у поменутом раду; објавила их је и Српска академија наука у збирци архивских исписа Деснице о которским ускоцима. Задржаћемо се само на једном податку из те збирке, који Десница није употребио у свом раду у Прилозима. Он је важан за датум Бајове погибије. Наиме, Митар Николић, брат Бајов, опуномоћио је, 28 јула 1685, Ивана Шопу, да за њега, брата му Петра и за синовце му Вука и Јована, синове погинулог Баја подигне плаћу за њихову службу у коњичким одредима, пошто им је наређено да пређу у Котор („Историја котар. ускока“, II, 98). Према овоме, битка на Вртијељци није била 26 септембра, него прије 28 јула 1685.

II

Услед оскудице података, на хајдуцима ћемо се задржати мало. Поменули смо хајдука Гаврила (+ 1662), с чијом је удовом имао спор буљубаша Драгојло. Јован Чувац, Стеван Иванов, Нико Перов, Никола Марков и Вуко Радоњин, сви хајдуци, у име своје и другова: Рајичка Крешкова Никшића и Сима Зрњавине опуномоћили су, 30. V. 1663, Трифуна Драга да их заступа пред судом (CIV, 757). Милутин Лелековић, настањен у Перасту, купио је, 22. IV. 1664, од удове Ивана Јунијева из Лошице пола куће с вртом у Перасту, покрај главнога пута

(CIV, 477). Ову половину куће с вртом, Милутин је продао Луки Николићу 24. V. 1671, за 120 реала (CVII, 778), по свој прилици услед одласка за Истру. Године 1677 боравио је на Корчули, што се види из парнице с Михом Матковим из Пераста око неких му заложених ствари. Арбитри су пресудили да Михо поврати залог, кад га Милутин подмири са 87 реала, према исправи од 15. IX. 1672, коју је (са српског) превео јавни тумач. Сјутрадан, Михо је довео сина у суд и заклео се у њега, да му је Милутин толико дужан (CXII, 276—8). Баша хајдук, настањен у Перасту, позван је на суд 8. VI. 1666; а његов заступник, Лука Вракјен, 30. VII. 1666, поводом неке откупљене исправе о дугу (CV, 72, 142). То је, неоспорно, Чауш-Баша, који је, према Вучетићу, напао турски караван 1667 и заробио 16 друга. Под именом Чауша помиње га и Самарџић у Лимовом и Поповићевом нападу на караван 1666. Војин Кебелић, настањен у Перасту, заложико је 3 1/2 лакта плаве чоке код сестара Буровић, Паве и Анђуше, што је откупио Стјепан Паштровић (поменути харамбаша), по 31 лиру лакат (CVI, 202). Сава Николић и Марија из Столива, удова Ловра Иванова, били су позвани на суд 18. VII. 1672. За Саву је дошао харамбаша Сижимић, готов да плати све што се тражи од Саве, након два дана, дошао је Сава и опуномоћио Вицка Трифунова Драга да га заступа (CIX, 95, 255). Илија Тобер, оптужен од Трифуна Андрина из Пераста, позиван је на суд 21. VII. 1679, али није дошао (CIX, 96). Живко Терзија, настањен у Паштровићима, одредио је пред судом, 16. I. 1677, Радула из Мајина, настањеног у Котору, да га заступа у свим пословима (CXII, 373). Видјели смо да је имао неке непречишћене рачуне с Бајом Пивљанином. Можда је то харамбаша Терзић из Никшића, којег Самарџић помиње при упаду хајдука у Требиње 1655. Милинко Демпа, настањен у Перасту, подмирио је, 26. IV. 1681, удову Зуана из Млетака, за њен дио робе која је била заплијењена на броду (CXVI, 433).

Милутин Бркановић помиње се више пута, 1672 као покојни (као и Жеравица). Дуговао је крв. Умир је извршио, 11. III. 1669, суд добрих људи од 24 члана, изабран од Павла Стјепанова, Вукца Малог, главара, и Ивана Михаљевића из Љуте, с једне стране, и од Секуле Челановића, Дамјана и Милана, његових синова, Вујина и Милутина Бркановића, „хајдукâ“, с друге стране. Били су то: Трифун Драго, каноник катедрале св. Трипуна, Бернард Драго, Вицко Матијев Пасквалић, Фрањо Бућа, градски адвокат, Матија Драго, Вицко Јакоња (сви Которани), капетан Крсто Шилоп, Трифун Буронић, Матија Штукановић, Лука Мазаревић, Тома Мартиновић, Крсто Ферара, Михаило Андричевић, Лоркица Маровић, сви из Пераста, Јосип Казелиери, Марко Попов, Трифун Шпиљар, Стеван из Ораховца, Јово Љешевић из Кртола, Нико Томичић из Љуштице, Трипко Андријин из Мориња, настањен у Перасту, Нико

СТИЈЕПОВ, НИКО ПЕТРОВ И ЛУКА ГРГУРОВ ИЗ ШКАЉАРА. Засједали су у трпезарији манастира св. Кларе и пресудили су да Милутин Бркановић и Михаило Булибан плате браћи Челановић по пола главе; да они из Јбуге имају дати хајдуцима 8 побратимстава и 48 кумстава, а хајдуци Јбућањима исто толико. Тиме се између завађених установљава „вјечни мир и искрени мир“ (CVI, 338). Вујин Бркановић је такође хајдук, што се види из претходног помена о брату му Милутину.

Јане Семица била је позвана на суд 22. VIII. 1672, заједно са Иваном Лукиним (СIX, 106). Которски нотар пише час Јане, час Ана. Код народног пјесника је уобичајено име Анђелија-Анђа, мјесто Ана. У народној пјесми „Четовање Анђе Иванове“ (Шаулић) пјева се о жени-хајдуку, која је погубила од Удбине Муја; „она Сења чува и Котаре“. У другој пјесми Шаулићеве збирке, „Љуба избавља Поповић Милуна и хајдуке“, пјева се како Осман капетан држи у тамници тридесет хајдука од Попова (Поља), међу којима Милуна Поповића. Његова љуба, Анђелија, облачи мушко одијело, узима оружје, јаше коња и иде у Лијевно; погуби Османа, — и избавља хајдуке. Пјесма је, мислимо, са подручја Дурмитора, залеђа Боке. Да ли се у њој сачувао неки одјек сјећања на перашку хајдучицу Јану-Анђу, тешко је рећи. Али, у тој пјесми сачувано је сјећање на хајдучко одијело, на свилене „бурунци“ кошуље, извезене златом, на „ширитлије златне“, на „букадем“ појасе, на златну и сребрну пуцад, све то имамо код жене сердара Поповића, Ане (Јане) Пераштанке.

Поред података о појединим хајдуцима, има нешто података општих. Оружје и одијело Усеина Махрамачића из Херцеговог, које су хајдуци заплијенили на лађи, власти враћају власнику 15. V. 1671.: двије турске пушке, пиштољ, палаш („широку сабљу“), огртач од чохе, двије мушке кошуље и друго (CVII, 489). Которски адвокат Фрањо Бућа тражио је 8. IV. 1669, на захтјев свештеника Вукашина Петрова из Никшића с друштвом, да Буро Радоњин из Котора откупи гарнитуру сребрних позлаћених игала с камењем које „обичавају носити хајдуци на прсима“, тежине 8 3/4 унча (преко 250 гр), што је Радоња заложиио Фрању Бући (CVI, 161, 336). Говори се и о заплијењеном благу. Тако се, 6. II. 1665, водио спор између Христифора Грегорова и Диодата Миркова, Армена, с једне стране, и Габриела Арханђелова Мартинели из Млетака, с друге стране, као заступника: Муселина Карадаша, Дилавера Суљова Балабана, Субаше Ахметова Челепи, Усеина Челепи, Алије Фарсилија, Ибраима Пинића, Мустафе Аци-Ахмета, Абдурахмана Паше, Омера Дервиша Мухерема, турских трговаца, Марка Ђураша, Ивана Вујића, Томе Шишманова и Луке Ивановића, „хришћанских трговаца“ из Темишвара. Приказани документи су

од которског нотара Габриела Габриели, од 13. IX. 1664 и дубровачког нотара Петра Фрањова од 4. XII. 1664. Тицало се новаца које су хајдуци заплијенили нападом на караван. Странке су изабрале три арбитра: Фрања Томина Пасквалића, Вицка Иванова Драга и Вицка Бернардова Драга (CIV, 145, 148). То је онај караван о коме пише Вучетић, на који је извршен напад августа 1664, под харамбашама Поповићима и Бајом Пивљанином (150 товара плијена, благо и драгоцјене ствари роба „Арменаца“—трговаца).

Најзад још један податак. Тиче се робља. Изјаве неких робиња, саслушаних у Лепетанима 19. II. 1660, у присуству Матије Јабланића и Крста Буронића, сјенче тешка времена хајдучке борбе и њихове сурове освете. Најстарија робиња из те групе звала се Синана, була Ђенанова, имала је око 35 година. Друга, кћи Вучјака са Крса, свакако гатачки Крстац, имала је око 22 године. Трећа Фатима, кћи Мустафа „Турчина из Рашке“, имала је око 12 година; с њом је био брат Хасан. Четврта, Емина, кћи Аберије „Турчина“ из Херцегновог, имала је око 10 година. Међу њима су се налазиле и двије дјевојчице, Фатима око 6, и Кадира око 4 године, кћери Ејуба „Турчина“ из Херцегновог, који се налазио „у рукама Лазарића, харамбаше хајдука“. Све су биле заробљене од хајдука у својим кућама (БА, XXI, 355—6).

Ристо Ковијанић и Иво Стјепчевић